

solves problem more effective all, which appeared before it, but all attained a general purpose – economy growing.

**Keywords:** exchange rate, fiscal policy, inflation targeting, inflationary expectations, interest rate, monetary policy, money supply, consumer price index, price support.

УДК 657.21

Ст. викл. Н.Є. Білинська – Інститут підприємництва та перспективних технологій

## ІНФОРМАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПОЗАБАЛАНСОВОГО ОБЛІКУ АМОРТИЗАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ ЇХ РОЗШИРЕННЯ

Обґрунтовано потребу в інформації позабалансового обліку нарахування та використання амортизації для управління процесом відтворення необігових активів. Розглянуто порядок відображення нарахованої та використаної амортизації необігових активів на позабалансових рахунках. Запропоновано напрямки удосконалення позабалансового обліку амортизації.

**Ключові слова:** амортизація, амортизаційні відрахування, відтворення необігових активів, позабалансовий облік, позабалансовий рахунок, фінансування капітальних вкладень.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Аналіз сучасної вітчизняної практики показує, що багато підприємств не використовує жодних механізмів контролю за напрямками використання амортизаційних відрахувань, що призводить до їх нецільового використання, браку власних коштів для відтворення необігових активів, використання неефективного, застарілого обладнання, зниження продуктивності праці, випуску неконкурентоспроможної продукції, а, як наслідок, – значне погіршення фінансового стану таких підприємств.

Наказом Міністерства фінансів України від 12.12.2003 р., № 671 були внесені зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств – його доповнили позабалансовим рахунком 09 "Амортизаційні відрахування", який призначений для ведення обліку нарахування та використання амортизаційних відрахувань. Такі зміни зумовили потребу розроблення методики позабалансового обліку амортизації та її узгодження з балансовою інформацією та вимогами управління.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою.** Питанням амортизації, її ролі у забезпеченні процесів відтворення необігових активів та відображенню в обліку завжди приділяли увагу вчені-фахівці з бухгалтерського обліку, фінансів, інвестицій. Проте єдності поглядів на процес амортизації та його відображення в обліку й досі не досягнуто. Розроблений на основі Концепції амортизаційної політики проект Закону України "Про амортизацію" так і не було прийнято. Основними його вадами були: недостатнє висвітлення сутності та змісту категорії "амортизація" та її можливостей, введення нової необґрунтованої термінології, некоректно сформульовані окремі пункти низки статей, наявність суперечностей, що не пояснювалися.

Розробленню теоретичних і методологічних підходів до вирішення проблемних питань амортизації та її обліку присвячено праці сучасних українських вчених: О. Бородкіна, Ф. Бутинця, Н. Виговської, С. Голова, Г. Кірейцева, Є. Мниха, В. Орлової, Ю. Осадчого, М. Пушкаря, П. Хомина, М. Чу-

маченко та ін. Вагомий внесок у розвиток теорії амортизації, дослідження тенденцій обсягів її нарахування і закономірностей відтворення основних засобів зробили зарубіжні вчені: М.Ф. Ван Бреда, Глен А. Велш, А. Гроппеллі, Дж. Рамсі Мак-Куллох, К. Маркс, Белверд Е. Нідлз, Ейсан Нікбахт, Елдон С. Хендріксен.

**Метою дослідження** є аналіз теоретичних і практичних засад позабалансового обліку нарахування та використання амортизаційних відрахувань, дослідження напрямків удосконалення формування облікової інформації з метою управління процесом відтворення необігових активів.

**Виклад основного матеріалу.** Ефективність функціонування підприємства тісно пов'язана з інвестиціями в оновлення морально і фізично застарілих необігових активів підприємства. Здебільшого на підприємствах спостерігається низький рівень управління процесом відтворення необігових активів. Потрібною умовою його підвищення є формування належної інформаційної бази для прийняття альтернативних рішень щодо формування бюджету капітальних витрат та аналізу і покращення його виконання. Підвищення рівня управління передбачає удосконалення та упорядкування облікової інформації, яка повинна бути достовірною і точною, повною, якісною, корисною, актуальною, доступною та оперативною.

Найефективнішим інструментом фінансування оновлення необігових активів є амортизація. Для узагальнення інформації про нарахувану амортизацію необігових активів Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій призначено балансовий рахунок 13 "Знос (амортизація) необігових активів" та позабалансовий рахунок 09 "Амортизаційні відрахування". Рахунок 09 "Амортизаційні відрахування" забезпечує бухгалтерський облік цільового використання амортизаційних відрахувань. Він передбачає зіставлення суми нарахуваної амортизації та її використання на будівництво об'єктів; придбання (виготовлення) основних засобів; поліпшення (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо) основних засобів; придбання (створення) нематеріальних активів; інші капітальні роботи; погашення отриманих на капітальні інвестиції позик [1].

Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій бухгалтерський облік амортизаційних відрахувань ведеться за простою системою, за якою записи про нарахування і використання амортизаційних відрахувань проводяться тільки на одному позабалансовому рахунку з вказуванням змісту і кількісно-вартісних показників операції [1].

Нарахування амортизації, підприємства, які не використовують рахунки класу 8 "Витрати за елементами", відображають по дебету рахунків 23 "Виробництво", 91 "Загальновиробничі витрати", 92 "Адміністративні витрати", 93 "Витрати на збут" та інших затратних рахунків і кредиту рахунку 13 "Знос (амортизація) необігових активів"; підприємства, які використовують рахунки класу 8 "Витрати за елементами" дебетують рахунок 83 "Амортизація" та кредитують рахунок 13 "Знос (амортизація) необігових активів". Збільшення су-

ми амортизаційних відрахувань одночасно відображається як збільшення залишку на позабалансовому рахунку 09 "Амортизаційні відрахування".

Використання нарахованої амортизації визначається, виходячи з вартості капітальних інвестицій, які відображаються на рахунку 15 "Капітальні інвестиції". Капітальні інвестиції в придбання (виготовлення) основних засобів відображаються по дебету рахунку 15 "Капітальні інвестиції" та кредиту інших рахунків (63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками", 20 "Виробничі запаси" тощо), залежно від понесених витрат. При введенні в експлуатацію об'єкта основних засобів ці витрати списуються у дебет рахунку 10 "Основні засоби" із кредиту рахунку 15 "Капітальні інвестиції". На суму здійснених капітальних інвестицій (у момент придбання (виготовлення), поліпшення, модернізації, реконструкції тощо) зменшується залишок на позабалансовому рахунку 09 "Амортизаційні відрахування". Рахунок 09 "Амортизаційні відрахування" не зменшується якщо придбання основних засобів здійснюється за рахунок бюджетних коштів, цільових надходжень або внесків до статутного капіталу.

У бухгалтерському обліку амортизаційні відрахування розглядають як витрати, що нічим не відрізняються від інших видів витрат [3, с. 3]. Саме по собі нарахування амортизації не означає акумулювання коштів, а лише показує, яка сума зношених необігових активів перенесена на новостворену продукцію. Амортизаційні витрати на підприємстві є розрахунковими витратами в собівартості продукції, а їх сума у виручці від реалізації продукції – джерелом фінансування інвестицій підприємства [4, с. 8].

Особливим моментом, який надає реальності прийнятому рішення про здійснення капітальних вкладень є мобілізація коштів. Тут потрібно врахувати, що можливим є варіант, коли не вся сума, яка відображена по дебету рахунку 09 "Амортизаційні відрахування" фактично надійшла на підприємство, тобто, за різних обставин, продукція може бути реалізована за ціною, нижчою від собівартості, тоді амортизаційні кошти надійдуть на підприємство не у повному обсязі. За таких умов сума нарахованої амортизації на 09 рахунку буде неточною – вона буде складатися із відшкодованих коштів у виручці і суми збитку, що припадає на невідшкодовану амортизацію. Для реального відображення в обліку наявних амортизаційних сум необхідно проводити їх коригування на невідшкодовану частину амортизації.

Відображення в обліку операцій на позабалансовому рахунку 09 "Амортизаційні відрахування" відображено в табл. [2, с. 704].

**Табл. Відображення в обліку операцій на позабалансовому рахунку 09 "Амортизаційні відрахування"**

| № г/о | Зміст господарської операції                                                       | Кореспонденція рахунків         |                                 |
|-------|------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|
|       |                                                                                    | Дебет                           | Кредит                          |
| 1.    | На суму нарахованої амортизації за звітний період збільшено позабалансовий рахунок | 09 "Амортизаційні відрахування" | -                               |
| 2.    | На суму здійснених капітальних інвестицій зменшено позабалансовий рахунок          | -                               | 09 "Амортизаційні відрахування" |

Потрібно зазначити, що нарахована амортизація є лише потенційним джерелом фінансування капітальних вкладень, а не фактично наявним резервованим ресурсом. Саме тому, суму нарахованої амортизації, як потенційне джерело капітальних інвестицій, потрібно було б відображати по кредиту рахунку 09 "Амортизаційні відрахування", а використання амортизаційних відрахувань – по дебету, що відповідає відображенню за схемою пасивного рахунку.

В Україні до 2000 р. процес нагромадження амортизації передбачав формування на підприємстві амортизаційного фонду з одночасною централізацією коштів цього фонду на рахунках у банку. На державних підприємствах на суму нарахованого зносу робили запис по дебету рахунку 85 "Статутний фонд" і кредиту рахунку 02 "Знос основних засобів"; на суму амортизаційних відрахувань на повне відновлення дебетувалися рахунки з обліку витрат і кредитувався рахунок 86 "Амортизаційний фонд". На малих та акціонерних підприємствах сума нарахованого зносу і амортизаційні відрахування відображались записом по дебету рахунків з обліку витрат і кредиту рахунку 02 "Знос основних засобів". Для формування реальних амортизаційних коштів їх резервували на спеціальному рахунку в банку. В обліку це відображалось записом по дебету активного рахунку 54 "Рахунки в банку по коштах на капітальні вкладення" у кореспонденції з кредитом рахунків 51 "Розрахунковий рахунок", 52 "Валютний рахунок", 55 "Інші рахунки в банках", 96 "Цільове фінансування і цільові надходження". По кредиту рахунку 54 "Рахунки в банку по коштах на капітальні вкладення" відображалось використання коштів на потреби будівництва: оплата рахунків постачальників і підрядників, оплата праці працівників, зайнятих спорудженням об'єктів, та ін.

Формування амортизаційного фонду та резервування коштів на окремих рахунках в умовах інфляції, недостатньої кількості обігових коштів і кризи платежів є недоцільним. З метою управління нарахуванням та використанням амортизації особливу увагу необхідно приділити створенню на підприємстві відповідної обліково-аналітичної системи, яка забезпечить формування та надання керівництву своєчасної і вичерпної економічної інформації для прийняття оптимальних рішень.

Порядок використання амортизаційних відрахувань для здійснення капітальних інвестицій законодавством не врегульований. Підприємство само встановлює норми амортизаційних відрахувань і повинно слідкувати за тим, щоб вони відповідали темпам фізичного і морального зносу, забезпечували оптимальне оновлення та заміну застарілих машин, обладнання і транспортних засобів. Під час списання недоамортизованих активів ця залишкова вартість компенсується за рахунок прибутку підприємства. Загальна сума зносу по кредиту балансового рахунку 13 "Знос (амортизація) необігових активів" не показує величини нагромаджень амортизаційних сум, бо в разі вибуття необігових активів списується з балансу сума їх зносу, а суми нарахованої амортизації залишаються. Дані позабалансового рахунку 09 "Амортизаційні відрахування" допомагають конкретизувати та аналізувати нагромадження амортизаційних відрахувань та їх спрямування за критеріями використання, що значно розширює інформаційні можливості обліку. Відоб-

раження операцій на цьому рахунку ведеться постійно і безперервно – капітальні вкладення відображаються навіть тоді, коли вони перевищують джерело фінансування. Це дає можливість виявити допущену іммобілізацію та сприятиме більш раціональним витратам у наступних періодах.

Формування вхідної інформації для обліку і аналізу нарахування та використання амортизації здійснюють на основі типових форм первинної документації з обліку основних засобів і нематеріальних активів та амортизаційних нарахувань. Вихідну інформацію формує бухгалтерія щомісяця протягом року у вигляді відомості нарахування та використання амортизації.

Для конкретизації даних про суми нарахованих і використаних амортизаційних відрахувань доцільно ввести до рахунку 09 "Амортизаційні відрахування" субрахунки: 091 "Основні засоби" (0911 "Активна частина", 0912 "Пасивна частина"), 092 "Нематеріальні активи", 093 "Інші необігові активи". За потреби в умовах комп'ютеризації обліку можлива більша деталізація щодо інвентарних об'єктів. Аналітичний облік використання нарахованої амортизації ведуть за такими напрямками: на будівництво об'єктів; на придбання (виготовлення) основних засобів; на поліпшення (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо) основних засобів; на придбання (створення) нематеріальних активів; на інші капітальні роботи; на погашення отриманих на капітальні інвестиції позик [1]. Амортизаційні кошти мають бути використані за своїм цільовим призначенням для забезпечення простого відтворення. Не можна говорити про придбання основних засобів за рахунок прибутку, якщо кошти амортизаційного фонду не використані повністю, адже саме вони є джерелом відтворення засобів праці, і тільки після їх закінчення можливе використання прибутку підприємства.

Розкриття у фінансовій звітності інформації про нагромадження та використання амортизаційних коштів здійснюється в Примітках до фінансової звітності у розділі XIII "Використання амортизаційних відрахувань". За його даними користувачі інформації можуть проаналізувати співвідношення між нарахованою сумою амортизації за звітний рік і використаними амортизаційними коштами у розрізі вищевказаних напрямків. Вадюю є те, що не відображається залишок амортизаційних сум на початок і кінець звітного періоду, без якого складається неповна картина цільового використання амортизаційних коштів, адже невикористана у звітному періоді амортизація буде використана у наступному, що відповідає принципу безперервності ведення обліку. Для ліквідації цієї вади пропонуємо у відомості нарахування та використання амортизації вказувати дані про суми нагромадженої амортизації на початок звітного періоду, за звітний період, на кінець звітного періоду і суми використаної амортизації у межах напрямків використання.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** На основі виконаного дослідження можемо зробити висновок, що належним чином організований облік на позабалансовому рахунку 09 "Амортизаційні відрахування" дасть змогу без додаткових вибірок отримати потрібну обліково-аналітичну інформацію для управління процесом відтворення необігових активів.

Практичні рекомендації можуть використовувати підприємства під час формування облікової політики, в процесі відображення господарських

операцій про амортизаційні процеси на рахунках бухгалтерського обліку і для розкриття інформації у звітності.

Подальшим дослідженням підлягають питання автоматизації обліково-аналітичних процедур нарахування і використання амортизації конкретних підприємств.

### Література

**1. Інструкція про застосування** Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затверджена наказом Міністерства фінансів України 30.11.99 р., № 291.

**2. Бухгалтерський фінансовий облік** : підручник [для студ. ВНЗО] : під заг. ред. Ф.Ф. Бутинця. – 8-ме вид., [перероб. і доп.]. – Житомир: ПП "Рута". – 2009. – 912 с.

**3. Голов С.** Дискусійні аспекти амортизації // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 5. – С. 3-8.

**4. Чумаченко М.** Амортизаційні відрахування – істотне джерело фінансування інвестицій підприємства // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 8. – С. 6-8.

### **Билинская Н.Е. Информационные возможности внебалансового учета амортизации и направления их расширения**

Обоснована потребность в информации внебалансового учета начисления и использования амортизации для управления процессом воспроизводства необоротных активов. Рассмотрен порядок отображения начисленной и использованной амортизации необоротных активов на внебалансовых счетах. Предложены направления совершенствования внебалансового учета амортизации.

**Ключевые слова:** амортизация, амортизационные отчисления, воспроизводство необоротных активов, внебалансовый учет, внебалансовый счет, финансирование капитальных вложений.

### **Bilynska N.E. Informational potential of off-balance depreciation accounting and directions for its development**

The necessity of off-balance accrual accounting and use of depreciation have been grounded for the management of the process of noncurrent assets reproduction. The article also considers the order of reflecting the accrued and used depreciation of noncurrent assets on the off-balance accounts as well as suggests different directions for the improvement of off-balance depreciation accounting.

**Keywords:** depreciation, depreciation charges, reproduction of noncurrent assets, off-balance accounting, off-balance account, financing of capital investments.

УДК 338.330+658

Аспір. М.М. Бабірад<sup>1</sup> – Львівська КА

### **МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ**

Розкрито особливості інвестиційної діяльності недержавного пенсійного фонду (НПФ), наведено динаміку змін інвестиційних показників та процесів, а також пропозиції щодо подальшого розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, особливості здійснення інвестиційної діяльності недержавними пенсійними фондами зарубіжних країн в умовах фінансової кризи.

<sup>1</sup> Наук. керівник: доц. В.В. Оліярник, канд. екон. наук – Львівська КА